

ІНТЕГРОВАНЕ НАВЧАННЯ В ДОСВІДІ А. С. МАКАРЕНКА

Окса М.М.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

E-mail: volikalla64@gmail.com

Корінні зміни процесу навчання не можливі без змін та удосконалення педагогічних технологій на чіткій науковій основі. Наприкінці XIX – на початку XX ст. набув поширення педагогічний рух, який називався «нове виховання». Яскравим представником цього руху був А.С.Макаренко. Він приніс нові ідеї, а саме: виховання дитинства оригінальним етапом розвитку людини, ставлення до особистості з повагою, врахування власного досвіду, стимулювання самостійкості як джерела розвитку особистості цілковиту відмову від насильницького виховання. Нові ідеї пересували центр виховного процесу з вихователя на дитину. Однак обмеженість цього підходу уже в той час вимагала в організації освіти поліпшення процесу формування дитини. Історія теорії та практики освіти свідчить, що ця проблема буде оптимально розв’язана лише тоді, коли педагогічні технології будуть спиратися на людинознавство, яке дасть підстави для культуровідповідності та природовідповідальної педагогічної практики.

Аналіз праць А. Макаренка, і зокрема праці «Досвід освітньої роботи в Полтавській трудовій колонії ім. М. Горького» [1, т.1. с. 18–24], а також архівних матеріалів Харківського міського державного архіву (ХМДА), фонду міського відділу освіти, дозволяють зробити висновок, що він розглядав навчання і виховання як рівноправні складові цілісного педагогічного процесу і йшов у своєму творчому пошуку від навчання по комплексних програмах і планах до створення інтегрованих курсів і програм [2, арк.8–18]. Не випадково педагог-новатор стверджував, що його навчально-виховний заклад «не знає прірви між розумовою і фізичною працею» [1, т.1, с.139]. О. Іваненко, Р. Ротман, Л. Коваль, співробітники колонії і

*Розвиток інтегрованого навчання
в історії української та зарубіжної школи і педагогіки*

комуни, з якими автор мав бесіди, висловлювали своє непогодження з тими, хто вважав, що А. Макаренко не цікався школою і навчанням. Вони стверджували, що на першому плані в колонії та комуні була школа. Зміст освітньої роботи, вважав педагог-провідник, повинен визначатись інтересом дитини. «Ідучи на зустріч дитячому інтересу і враховуючи логіку його життя до колонії й в колонії, ми опинаємось як раз на шляхах *найновітнішої педагогіки* (виділено — М.О.)» [1, т.1. с.19].

Харківська дослідниця О. Попова в багатоаспектному плані проаналізувавши основні етапи становлення й розвитку інноваційних педагогічних ідей в Україні в ХХ ст. пише:«А.Макаренку належить у вітчизняній педагогіці перший досвід створення інтегрованих програм і планів, які поєднували навчальну діяльність у продуктивну працю. Його авторські програми розкривали суть навчальних предметів, містили додаткові відомості, чого бракувало масовим програмам» [3, с.171]. До складання програм навчання в школі і майстернях колонії були, як згадувала О. Іваненко, залучені вони, Є. Григорович, Р. Готман. було складено чотири програми: з суспільствознавства, природознавства, мов і літератури, математики, адже «людство не вивчало алгебру за Кисельовим, тим не менше прийшло до пізнання її законів. Таким же природнім шляхом і в наших вихованців повинен виникнути, так, би мовити, алгебраїчний інтерес» [1, т.1. с.21]. Окрім того новатор ставив перед Харківським окрвиконкомом питання про відкриття в колонії друкарні з метою підвищення грамотності вихованців. Однак в тоталітарній державі така новація не могла бути дозволена.

Важливо відзначити, що дидактична система А. Макаренка передбачала розвиток пізнавальної активності учнів, без чого неможливе результативне навчання, тому «йдучи назустріч дитячому інтересу і рахуючись з логікою його життя до колонії і в колонії, ми виявляємось як раз на шляхах *новітньої педагогіки* (виділено — М.О.)» [1, т.1. с.19]. У цьому питанні ми спостерігаємо поєднання цілісності й бінарності, яка властива для всієї педагогіки провідника. Навчальний матеріал з того чи іншого предмету добирався і систематизувався педагогом таким

*Розвиток інтегрованого навчання
в історії української та зарубіжної школи і педагогіки*

чином, щоб стимулювати учнів до розширення кола своїх знань і забезпечити поступове зростання кваліфікаційного рівня вихованця [4, с.24]. Інтеграція уроків навколо однієї теми давала змогу вихованцям сприймати явища навколишнього світу як єдине ціле, накопичувати особистісні якості і на цьому підґрунті формувати власне ставлення до навколишнього світу, накопичити необхідні для життя знання [1, т.1. с.18]. Для тих, хто цікавився, педагог пропонував конспекти тем, опрацьованих в кінці зими: «Гній», «Паливо», «Ліс взимку», «Заєць і лисиця», «Скло», «Письмо і книга» [5, с.6–12]. Методика вивчення тем передбачала узгодженість дій вчителів різних предметів і фахівців які працювали в колонії. Опанування знаннями було професійно спрямоване. Вивчення тієї чи іншої інтегрованої теми завершувалося позаурочною навчально-розважальною програмою, тематичними виставками, виставками творчих робіт, конкурсами, спортивними змаганнями тощо.

Педагог-новатор вірно розумів необхідність поєднання репродуктивних і творчих видів діяльності. Це підтверджується тим, як А. Макаренко підходив до розробки кожної навчальної теми. Будь яка з них поділялась на дві частини — «пасивну» (за логічним підходом) і активну. Перша частина передбачала розкриття змісту питання за допомогою доповідей, читання, бесід, екскурсій. Друга частина переслідувала «завдання виразу тих думок і почуттів, які виникали в процесі роботи» і ставила педагогічною метою «виховання навичок виразу в трьох головних формах: чисельній, словесній і художній (взагалі графічній)» [1, т.1. с.20]. Як бачимо, інтеграція здатна була вирішити основні суперечності тогочасної освіти — протиріччя між безмежністю знань і обмеженими людськими ресурсами. У досвіді А. Макаренка практична реалізація ідей інтегрованого навчання мала й додатковий ефект, що сприяв розвитку емоційно ціннісного ставлення до дітей до навчання, оскільки діти краще розуміли навчальний матеріал саме на міжпредметній основі, на взаємозв'язках з повсякденною діяльністю людини, що було запорукою успішного формування не лише предметних компетентностей вихованців колоній, але й ключових, зокрема, вміння вчитися й застосовувати набутті знання.

*Розвиток інтегрованого навчання
в історії української та зарубіжної школи і педагогіки*

Поява інтеграції у 20-х роках ХХ ст. в досвіді А. Макаренка була результатом високого рівня реалізації міжпредметних зв'язків, що передбачено не лише комунікацію між предметними галузями знань, а й встановлення глибинного зв'язку між ними. Інтеграція ґрунтувалась на загальних для кількох предметних галузях знань, наукових ідеях, концепціях, що дають цілісне уявлення про людину, світ та культуру. Метою інтегрованого навчання в досвіді А. Макаренка було взято: формування в учнів цілісного уявлення про навколишній світ, система знань і вмінь; досягнення якісної конкурентоздатної освіти; створення оптимальних умов для розвитку мислення учнів у процесі вивчення навчальних предметів і предметів професійно-теоретичного циклу; активізація пізнавальної діяльності; ефективна реалізація розвивально-виховних функцій навчання. Поява інтегрованого навчання як інноваційного явища та впровадження його в педагогічну практику А. Макаренка було викликано нагальною потребою у формуванні інтегративного типу мислення колоністів для їх подальшої успішної адаптації та конкурентоздатності в тодішніх умовах.

Вивчення архівних матеріалів, бесіди із співробітниками та вихованцями колонії, спростовують твердження тих авторів, хто наполягає на тому, що нібито А. Макаренко за колективом «не бачив» особистості. В його школі, згадувала вчитель математики в колонії Р. Готман, гармонійно поєднувались колективні, групові та індивідуальні форми роботи. Для кожного учня у нас був свій власний план, особливо, коли починали працювати. На першому етапі це було своєрідне репетиторство, ми займались цілком окремо з кожним. Разом з тим у навчальному процесі використовувалось взаємонавчання, диференційовано-групова робота. Крім загальноосвітньої підготовки завданням школи було надання учням загального розвитку. З цією метою на останньому уроці проводились читання, бесіди на різні життєві теми. Коло читання вчитель заздалегідь обговорював з А. Макаренком. Наведені факти свідчать про те, що А. Макаренко створив дійсно цілісну авторську систему, і його слід розглядати не тільки як інноватора в теорії і практиці виховання, але й в сфері дидактики.

Література

1. *Макаренко А. С.* Педагогические сочинения: В 8-ми т. / Сост. М. Д.Виноградова, А. А.Фролов. – М.: Педагогика, 1983–1986.
2. Харківський міський державний архів. Ф.Р–4. – Оп.1. – Од.зб.85.
3. *Попова О. В.* Становлення і розвиток інноваційних педагогічних ідей в Україні у ХХ ст. / О. В. Попова. – Харків: «ОВС», 2001. – 256 с.
4. *Попова Л. Д.* А. С. Макаренко в Харькове (методические рекомендации в помощь лектору) / Л. Д. Попова, В. В. Корнилов, А. Г. Видченко, Н. Н. Окса. – Харьков, 1983. – 38 с.
5. *Makarenko, Anton S.* Gesammelte Werke: Marburger Ausg. / hrsg.von Leonhard Froese ... Bd.1. Abt.1. Veröffentlichungen zu Lebzeiten. Veröffentlichungen: 1923bis 1931 / bearb. Von Siegfried Weitz und Gotz Hillig. – Ravensburg: Otto Maier, 1976. – 192 s.

ІНТЕГРАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ

Ясінська Н.В.

Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти
E-mail: yasakafedra@ukr.net

Ідея інтегрованого навчання не є нова в сучасній педагогічній науці. Вперше поняття «інтеграція» згадувалось ще у «Великій дидактиці» Я. Коменського (XVII ст.), який вважав, що «все, що знаходиться у взаємозв'язку, повинно викладатися у такому ж взаємозв'язку». Цю ідею продовжив Й.-Г. Песталоцці, який вперше розглядав інтеграцію як метод. Далі німецький вчений і педагог Герbart виділив основні етапи інтегрованого навчання (XVIII ст.): 1) ясність (зрозумілість); 2) асоціація; 3) система (інтеграція) — можливість самостійно скласти картину світу. У ХХ ст. проблему інтеграції розглядали К. Ушинський, В. Сухомлинський, Д. Ковалевський, Б. Юсов, Ш. Амонашвілі та ін. Нині ідея інтеграції знань є надзвичайно популярною в освіті. Її освоєння, як показує практика зарубіжних країн (Угорщина, Фінляндія, Німеччина), дає можливість формувати в учнів якісно нові знання, що характеризуються вищим рівнем мислення, динамічністю застосування в нових ситуаціях, підвищення їх дієвості й систематичності.

У Філософському енциклопедичному словнику зазначено, що інтеграція — це сторона процесу розвитку, пов'язана з